

Sort natskygge.
Flora Danica, 1770.

Sort Natskygge, *Solanum nigrum*

Enårig 10–40 cm høj urt med udspærrede grene, mørkegrønne bugtet-tandede blade og skærme med 5–7 hvide blomster; de kuglerunde, giftige bær tilsidst sorte eller sortviolette. Meget alm. på dyrket jord og ofte et besværligt haveukrudt.

Planten tilhører næppe vor oprindelige flora (1), dens frø er fundet i bronzealderlag i Jylland og talrige lag fra Københavns middelalder (2); måske blev den i middelalderen indført som grøn-sag (3).

Natskygge 1793ff, *natskade* o. 1450–o. 1900 oversat fra tysk nachtschatten, plattysk nachtschade, efterleddet betyder både skygge og skade, men også månesyge = epilepsi, mod hvilken planten blev anvendt, den oprindelige betydning måske derfor 'urt mod nattefortrød'.

Maurelle o. 1300, *morella* slutningen 1400-t er samme ord som morel for en kirsebær-sort; *halghæberurt* o. 1300 måske til gammelsvensk helagher 'hellig' og da sigtende til plantens medicinske egenskaber. *Hundebær* o. 1300–slutningen af 1500-t er nedsættende. *Galleurt* slutningen af 1500-t, *galnebær* 1608–1859, Falster o. 1870, *hundeur* 1648–o. 1700, *svineurt* og *sobær* 1648–1848, *soveurt* 1764–1848, *galbær* 1800-t i Jylland og Sjælland, *hønsebær* Anholt, *vilde tomater* MSjælland, *Hundested*, *sokirsebær* og *fandens kirsebær* Falster o. 1870, *sortbær* Rødbyegnen, *mælde* Femø (4).

LITTERATUR: (1) 498 1951,72; (2) 443 18,416; (3) 296 1915,2 (anv. sådan i Grækenland); (4) 689 2, 612f.

LÆGEMIDLER

Harpestræng afskrifter o. 1300 (1): saften dryppes i øre mod ørepine, lægges knust som omslag på udvækst i øje, blandet med salt og brød på udvækst i øre; saften gnides på kløe, anbragt forneden stiller den menses, knuste blade blandet med polenta (grød af kastaniemel) hjælper for den vilde ild = herpes zoster? bedre endnu er bladene med sølvskum (blyilte) og rosenolie; anvendes knust som omslag på hede bylder, saften drikkes, planten spises rå eller kogt mod især indvortes bylder.

Kan bruges til salve mod brystkræft (begyndelsen af 1400-t; 2).

Christiern Pedersen 1533: saften indgår i middel for hovedpine (6a), den knuste plante blandes med bomolie til plaster over syg lever og milt (28b, 38a), saften og den pulveriserede plante lægges på hævede testikler (62a), blade og saft holdes under vulva mod for kraftig menstruation (67a); knuses og blandes med rugmel og rosenolie til omslag på gigt (75a), lægges som kølende omslag på podagra (76b), saften dryppes på fistler (81 b), fistel i øje (9a), saften eller destilleret vand af planten gives som kølende drik mod pestbylder, på disse lægges den knuste urt (83a–b).

Henrik Smid 1546ff (3): »skal sjældent bruges indvortes«; destilleret vand af planten gives for malaria; der findes næppe nogen anden vækst, som mere stiller smerter og hede (feber), den er brugbar som omslag eller salve for hede og smerte i hovedet, øjne, øren, mave, lever, nyre, bryst, blære og kønsorganerne, mod dysenteri. Simon Paulli 1648, 357: destilleret vand af planten er meget anvendelig for alle »hidsigheder« (betændelser, udslæt), »kællinger og kvaksalvere, som altid giver råd, [bruger] dette vand meget ofte«, men tit mere til skade end gavn, »thi når man har ondt af rosen [erysipelas] og man da efter disse kællingers råd lægger dette vand på det lem, som er befængt... da sker det mange gange, at det deraf bliver langt værre end tilforn«. Saften berømmes meget mod kræft i brystet o.a. steder og blandes derfor i salver og plastre.

Anvendes udvortes mod hud- og øjensygdomme (1800; 4). Saften blandet med saft af hyldeblomster gnides på smertende hoved (5). »Når børn græder meget, bliver øjstenene undertiden hvide, så smøres de i øjnene med natskadesaft« (6). Saften gnides på sår, bylder og blegner på penis (7).

Blade og bær indgår i forebyggende midler mod kvægst; i råd for hestens indvoldsorm og omslag på dens sår, bylder etc.; natskyggevand på sår og kvæstelser (1600-t) (8).

Bladene er anført i farmakopeen 1772.

LITTERATUR: (1) 343 35f,131 jf. 263; (2) 15 66; (3) 841 1577,38; (4) 739 2,155; (5) 328f 2,122; (6) 488 o 217; (7) 488 o 146; (8) 83 74,112,119,160.

ANDEN ANVENDELSE

Saften skal kunne fordrive mus (1), natskygge-

Træsnit fra Folkekalender for Danmark, 1862.

vand blandet med arsenik i rugmel udlægges som rottegift (1821; 2). – Kastes kugler af de pulveriserede bær blandet med ost og brændevin i vand, bliver fiskene søvnige, svømmer op og kan fanges med hænderne (3).

Bladene er blevet spist som salat (4).

De lange bumlenætter · natskygge-erotik · kan ofte slå mig svare brist · i hjertets mekanik *Tom Kristensen* (5).

LITTERATUR: (1) 398 1806,216; (2) 178 18,1954, 59; (3) 328f 2,129; (4) 5120 18; (5) 492g 103.

Rotterne. Tegning af S. Simonsen i Chr. Winthers »25 Billeder for Børn«, 1875.

Bittersød Natskygge, *Solanum dulcamara*

Flerårig halvbusk, hvis meget lange stængler slynger sig om eller klatrer på buske og træer. Bladene er æg-hjerteformede, de øverste med spydformet basis, blomsterne violette med to grønne, hidrandede pletter forneden på hver af de fem kronflige og bærrerne ovale, højrrøde. Hyppig i krat på fugtig bund, især langs kysten. Forhen plantet i lysthaver og anbefalet til dæmninger, da rødderne fastholder jorden (o.1800; 1).

Besksøde 1546–1800-t i Jylland, bittersøde 1648 ff, Jylland: de unge skud smager først bittert, derefter sødligt, jf. *jo-længer-jo-bedre* 1561–slutningen af 1800-t, fra tysk og hentyder måske også til de meterlange stængler. *Hundebær* 1688–1821 er nedsættende ligesom *troldebær* 1772–1826 og *galbær* 1800-t i Jylland og Sjælland; hvis børn spiste bærrerne, kunne de miste forstanden (VSjælland; 2). *Sødtræ* Sønderjylland 1859–o. 1900, *sødpind* Silkeborgegn o.1870–1914 og *lakridsrod* Øjylland slutningen af 1800-t, børn tygger på grenstumper som lakridsrod; *alferanke* Jylland, Sjælland måske til alf = overnaturligt væsen jf. elleranke om gedebled (bd. 4), eller fordi planten i folkemedicinen blev brugt mod alf = tysk dialektord for blodbylder. *Mustræ* Jylland, MSjælland 1919, stænglernes lugt skal fordrive mus; *galæble* Sønderjylland og *galnebær* Bornholm (3).

LITTERATUR: (1) 739 2,1880,153; 398 1806,216; (2) 305 227; (3) 689 2, 609–11.

LÆGEMIDLER

Henrik Smid 146ff(1): de småskårne stængler indkogt med hvidvin tages som svedekur for at udrense gulsot med væces og urin; nogle giver denne drik »for mavens urene koldesyge, hvoraf gulsoten kommer«.

Simon Paulli 1648,223: bruges nu næppe af lægerne; dekocht kan derfor kun anbefales bønder »og ikke heller nogen andre« mod leverforstoppelse og gulsot, ældre folk kan drikke afkoget mod smerter som følge af »orm og vrid i livet«. Stilkene anføres i farmakopeen 1772; de giver et blodrensende middel (1792; 2). Vandudtræk af unge skud drikkes med mælk mod forkølelse, gigtsmerter, hudlidelser, udslæt efter veneriske sygdomme; kan også anvendes veterinært (1800, 3).

Bittersød natskygge er »et af de kraftigste lægemidler, vor indenlandske flora giver os«, dekocht af den tørrede plante virker oplivende, men må